

ПЕРША РЕКОНСТРУКЦІЯ ІНІЦІАЛЬНИХ ОБРЯДІВ У ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ

Людмила ПОНОМАР

В. Балушок *Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. — Львів, Нью-Йорк, 1998. — С. 216.*

Виховання молоді в традиційному суспільстві ніколи не було суто приватною справою сім'ї. Соціум завжди контролював і дітонародження, і виховання дітей, ставлячи свої інтереси вище інтересів особи й турбуючися про свою стабільність. Суспільство ставило на перший план виховання членів колективу, здатних забезпечити його виживання в різних, у тому числі найнесприятливіших умовах. Виховання в традиційному соціумі, будучи колективним та підпорядкованим інтересам колективу, як правило, набувало ритуальних та ритуалізованих форм. Особливо важливими були обряди, що ритуально оформлювали змушнення молоді. Саме таким обрядам, тобто молодіжним ініціаціям, присвячена рецензована книга В. Балушка. До її появи в українській науці загальнопоширеним залишався ще радянський стереотип стосовно ініціацій, які будітмо побутували в далекі первісні часи та ще у «дикунів» Америки, Австралії, Африки й Океанії. Авторіві ж удалося довести факт побутування ініціаційних обрядів у традиційній культурі українців у середньовічній та пізнішій часи — аж до наших днів.

Дослідник на широкому етнографічному, фольклорному та історичному матеріалі аналізує посвячувальні обряди, які побутували серед різних верств українського народу в доурбаністичну епоху (воїнсько-дружинні, запорозькі, цехові, ремісничо-парубоцькі, козарські, кобзарсько-лірницькі). Він показує, що ініціальні обряди були суворими випробуваннями й перевіркою молоді на соціальну зрілість. В. Балушок наголошує на важливій суспільній ролі таких ритуальних перевірок, зумовленій необхідністю виховання людей, здатних забезпечити життєдіяльність людської громади в суворих умовах існування.

Починається робота з детального вступу, де дається характеристика літературі з досліджуваного питання. Автор зазначає, що ініціації українців з ідеологічних мотивів практично не вивчалися в радянські часи. Крім того, вступ містить детальну характеристику джерел, в ньому розкриваються методики, використовувані автором при роботі з різними їх типами — етнографічними, фольклорними, історичними.

Перший розділ висвітлює традиційні ініціації українців. Посвячувальні ритуали давньоруських дружинників реконструюються на основі історичних та фольклорних матеріалів. Реконструктивний момент присутній і в параграфах, присвячених запорозьким та ремісничо-цеховим ініціаціям. Параграфи, в яких аналізуються обряди середньовічних та ранньомодерних часів, є дуже цінними, оскільки середньовічна обрядовість взагалі на сьогодні досліджена недостатньо. Парубоцькі та кобзарсько-лірницькі посвячення розкриваються на основі етнографічних матеріалів ХІХ–ХХ ст., серед яких багато архівних та зібраних самим автором.

Особливо цікавим видається розділ, присвячений реконструкції давньослов'янських ініціаційних обрядів та молодіжних чоловічих союзів. Реконструкція, попри всю гіпотетичність, майстерно здійснена дослідником на основі історико-етнографічних, мовних та фольклорних джерел, із залученням широких порівняльних матеріалів. В. Балушок реконструює обряди відокремлення хлопців від общини, їх перебування в особливому ініціаційному таборі, завершальні ритуали включення юнаків до первісного колективу наших предків уже як повноправних членів. Цікавими є паралелі з іншими індоєвропейськими народами. У монографії показано, що ініціаційні обряди давніх слов'ян мали на меті виховання

мужніх воїнів, об'єднання яких зіграли велику роль у розселенні слов'ян та боротьбі з войовничими сусідами. Загалом реконструкція давньослов'янських юнацьких союзів і посвячень є актуальною, зважаючи на недослідженість духовної культури давніх слов'ян.

У висновках сформульовано цінну, на наш погляд, думку про вічність архетипу ініціативних переходів, властивих людській культурі взагалі. Слід також зазначити, що В. Балушок вказує необхідне вміння виділяти в опрацьованих джерелах головні ідеї, найцікавіший зміст, наводячи найпрямовіші цитати. Завдяки цьому, а також майстерному викладові, текст дослідження читається з неослабним інтересом.

Даючи монографії в цілому позитивну оцінку втім, зауважимо, що хронологічні рамки дослідження дещо розмиті, недостатньо чітко визначені, вони обумовлюються належністю предмета дослідження до явищ архаїчної та традиційної культури і їх проявів у вигляді «культурних пережитків» у модерні часи. Бажано було б у вступі дати чіткіше розуміння широко вживаних автором категорій «історичний час», та суспільств — «архаїчного», «історичного», «традиційного». Вкажемо також на деяку нерівномірність репрезентації матеріалів, що стосуються різних обрядів і пов'язаного з ними кола явищ.

Загалом рецензоване дослідження В. Балушка є вагомим внеском в українську етнологічну науку.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕКСТОЛОГІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРНОЇ ПРОЗИ

Леся МУШКЕТИК

Брідина О. Українська усна традиційна проза: питання текстології та виконавства. — К.: ІМФЕ ім. М. Рильського НАН України, 2006. — 400 с.

Текстологічні питання завжди стояли в колі інтересів науки, однак наш час характеризується новою хвилею зацікавленості цими проблемами, причому вже на іншому, вищому рівні, із урахуванням досягнень найновіших наукових напрямів та тенденцій, методик і практичних рішень.

Ці проблеми, які раніше часто розглядалися під літературознавчим кутом зору, мають свою специфіку у фольклорі, про що згадується на початку книги О. Брідиної. Її назва не є випадковою, адже фольклорні тексти функціонують у часі і просторі як живі динамічні системи, вони нерозривно пов'язані з виконанням, і, природно, людьми, які виконують і сприймають ці твори, входять в них як герої і персонажі. Тому існує «... доцільність вивчення не лише наслідків, а й самого процесу діяльності індивідів, зокрема й творчої роботи носіїв фольклору ...» [с. 323]. Дослідниця формулює власне розуміння природи усної

трансмисії у традиційній прозовій творчості і на цій основі обґрунтовує розуміння специфіки фольклорного тексту.

Дослідження О. Брідиної є об'ємним, скрупульозним і глибоким, як у діахронічному, так і синхронному аспекті. Вона не обмежується розглядом фольклористичної літератури, а залучає до своєї роботи краді набутки та методики лінгвістичної, літературознавчої, етнографічної, психологічної, антропологічної, культурологічної та інших наук.

Перший розділ її праці присвячений загальним проблемам текстології, основним сферам її інтересів, фольклорній прозі як об'єкта текстології. Поняття тексту є неоднозначним у сучасній науці як у плані змісту, так і форми. Тому задля визначення характеру залежності різних виконань фольклористка пропонує вживати введене дослідниками поняття «текстуальність», що охоплює і жанрові доміанти, і риси вербальної спадкоємності, і особливості